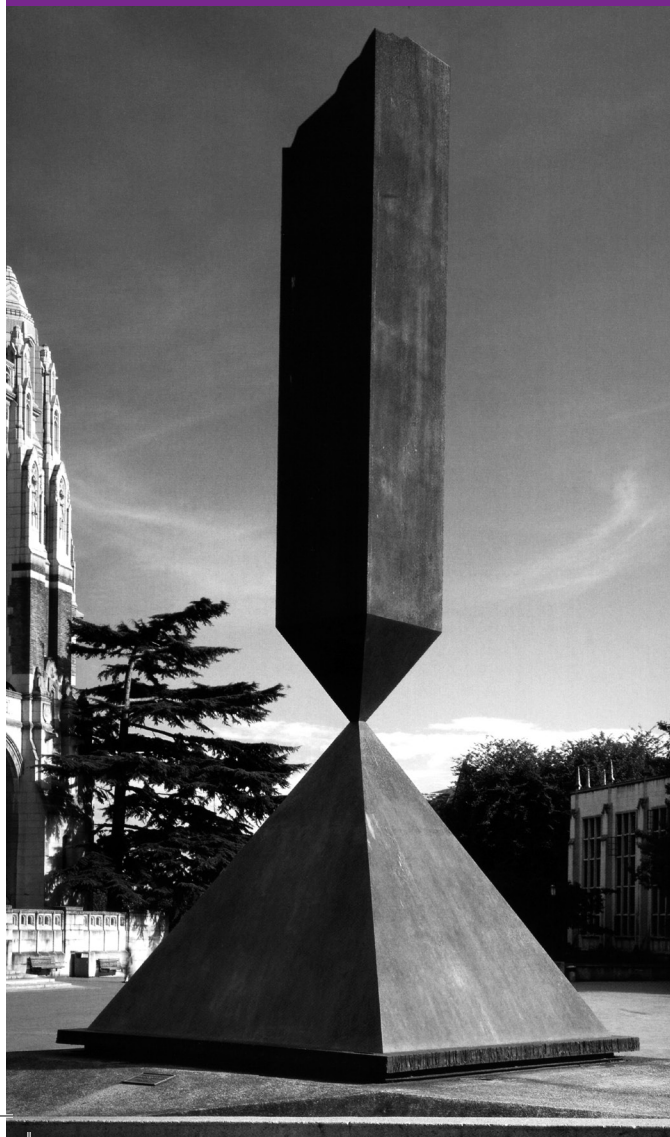

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Michael 2013

Evenwicht

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
17e jaargang nr. 4, Michael 2013

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
Weegschaal 1
Thema: Evenwicht 2
Serie: Op de groei 15
Michaëltijd 18
Bestuur en instellingen 22
Berichten uit de gemeenten 25
Allerlei 28
Internationaal 29
Boeken 31
Aankondigingen 34
Gestorvenen 35

Redactie

Nelle Amons, Jolanda van Dam, Jos van Damme,
Jolanda Gevers Leuven, Marianne de Nooij,
Marjolein te Pas

Redactieadres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Putterweg 64, 3851 GE Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@christengemeenschap.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 06-10298186
e-mail: josvandamme@chello.nl
banknr. 9185951, t.n.v. In beweging,
6721 BW Bennekom

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata

Adventnummer 1 oktober 2013
Paasnummer 1 februari 2014
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@christengemeenschap.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te plaatsen.

*Illustratie omslag: 'Broken Obelisk', Barnett
Newman (1967), University of Washington Seattle*

De Christengemeenschap in Nederland en Vlaanderen Adressen en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=zondagsdienst voor de
kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 1825 AT, 0226-345319
M zo 10, di 9, do 10, za (info), K zo 9 (info)
Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 1081 HL,
020-6420769, bgg 4414949, M zo 10, wo 9,
do 10, za 9 of 11 (info), K zo 9.30 (info)
Antwerpen, H. Sciencelaan 107, B-2640 Mortsel,
03-4406821, M zo 10, wo 9.30, do 9.30 (info),
vr 9.30, K zo 9.30 (info)
Arnhem, Brugstraat 5, 6811 MB, 026-3621769
M zo 10 (info), do 9.00 (info), K zo 9.30 (info)
Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 2517 EG,
070-3634898, M zo 10.15, wo 10 (info),
vr 10.30 (info), K zo 9.30
Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 3972 EJ,
0343-758838, M zo 10.30 (info), di 9.30 (info),
do 9.30, K zo 10 (info)
Eindhoven, Dorpstraat 122, 5504 HL, Veldhoven,
040-2221009, bgg 2520498, M zo 9.30 of 10.45
(info), wo 9.30 (info), vr 9.30 (info), K zo 10 (info)
Het Gooi, Veldweg 1, Bussum, 1404 CV, 035-5417957,
bgg 6563160, M zo 10, do 10 (info), K 11.15 (info)
Groningen, Lauwersstraat 3, 9225 HD, 0592-347059,
bgg 0594-659558, M zo 10.30 (info), do 10 (info),
K zo 10 (info)
Leeuwarden, Droevendal 9, 8911 KK, 0594-659558
M zo 10.30 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)
Leiden, Vestestraat 49, 2312 SW, 071-5121459,
bgg 020-6628346, M zo 10.30 (info), za 10.30
(info), K zo 10 (info)
Meppel, Catharinastraat 44, 7941 JG, 0522-452699,
bgg 0521-578178, M zo 10.15 (info), wo (info),
K zo 9.45 (info)
Middelburg, Lange Noordstraat 62 (geen postadres),
0118-591628, bgg 583352, M zo 10 (info)
K zo 9.15 (info)
Rotterdam, Lumeystraat 33, 3039 ZN, 010-6652586,
bgg 4612203, M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30,
vr 7.30, K zo 10
West-Brabant, Minckelersstraat 27 (geen postadres),
Breda, 076-5422983, bgg 5021945, M za 9.30
(info)
Zeist, van Tetslaan 4, 3707 VD, 030-6913868,
bgg 6921173, M zo 10.30, wo 9, do 8, vr 10 (info),
K zo 9.30
Zutphen, Badhuisweg 27, 7201 GM, 0575-541288,
bgg 0575-787294, M zo 10.30, di 9.15 (info),
do 9.15 (info), K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506
Groot Hertoginnelaan 4
2517 EG Den Haag
E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl
Website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

Er zijn allerlei soorten evenwicht. Zo herinner ik me nog goed, hoe onze oudste op een dag plotseling midden in de ruimte zomaar los rechtop stond, stralend. Als je je gezond en vitaal voelt, kun je beleven dat je in evenwicht bent, maar dat het tevens een voortdurend balanceren vraagt tussen rust en activiteit, tussen slapen en waken om je vitaliteit te behouden. Welke instantie zorgt er eigenlijk voor dat een mens in evenwicht is, lichamelijk, qua levenskrachten en wat zijn psyche betreft? Is deze instantie soms de mensenziel? In deze In beweging, met als hoofdthema 'Evenwicht', treft u hierover drie artikelen aan, waarbij Siegwart Knijpenga het zijne zelfs als titel de vraag heeft meegegeven: 'Wat weegt de aartsengel Michaël?' Over evenwicht in de kunst van Mark Manders schrijft Gijs Frieling, terwijl Ingrid Deij 'wijzelf in evenwicht' onder de loupe neemt.

Over de verhouding van de Christengemeenschap tot de Raad van Kerken bericht de bewindsdrager. En in Cali (Colombia) gebeurde iets heel opmerkelijks tijdens het Michaëlfest in 2012, waarvan ik u de clou niet verklap. Ik kan u aanmoedigen al deze artikelen te lezen en wens u, mede namens de andere redactieleden, daarbij veel plezier. Ieder die wel eens contact heeft met ons redactiesecretariaat maken we er op attent, dat het e-mail adres is gewijzigd, zie binnenzijde vooromslag.

Nelle Amons-Smink

Weegschaal

Een vriend van mij is apotheker. In zijn woonkamer staat een weegschaal, zoals apothekers die vroeger gebruikten om allerlei af te wegen. Zo'n balans met een doos gewichten is eigenlijk een heel mooi apparaat, maar wordt in onze tijd natuurlijk niet meer gebruikt. Het is nu een bijzonder stuk speelgoed voor kinderen, wanneer zij oud genoeg zijn om er voorzichtig mee om te gaan. De aartsengel Michaël wordt vaak afgebeeld met een weegschaal. Hij weegt de gestorven mensenzielen. Onstoffelijke zielen hebben kennelijk een gewicht! De weegschaal is ook een sterrenbeeld. We zeggen wel dat in de vroege herfst de 'Weegschalen' worden geboren. Maar ook wanneer we in een andere tijd van het jaar zijn geboren, dragen we toch de krachten van de weegschaal in ons.

Onderstaande regels kunnen ons wellicht helpen om deze krachten meer bewust te gaan beleven:

*In mij is een weegschaal.
Bij elke stap die ik doe
verplaatst mijn gewicht zich
van de ene schaal naar de andere.
Wie draagt deze weegschaal?*

*In mij is nog een weegschaal
dichterbij mijn hoofd en bij mijn hart.
Welk gewicht hebben de daden
die mijn handen verrichten?
Wie weegt ze?*

Harry Buisman

Thema: Evenwicht

De omslagkleur van dit Michaëlnummer is een evenwicht tussen blauw en rood: het ontvangende blauw, waarmee een mens zich opent om te ontvangen wat er uit de hemel naar hem toekomt, en het actieve rood van waaruit we de hemel tegemoet dragen wat we aan te bieden hebben in onze gebeden, onze offerkracht. Het is de kleur die ons in de kerkruimten van de Christengemeenschap helpt, om in een evenwichtige stemming van ontvangen en schenken met elkaar de dienst te vieren.

Het themagedeelte van dit nummer gaat over evenwicht en het opent met een bijdrage van beeldend kunstenaar Gijs Frieling over een kunstwerk op de Biënnale 2013 in Venetië. Geestelijk verzorger Ingrid Deij gaat in op de menselijke levensloop en hoe daar evenwicht in te schep- pen. Tot slot stelt Siegwart Knijpenga, geestelijke, zichzelf de vraag wat er toch wordt gewogen op die weegschaal waarmee de aartsengel Michaël vaak wordt afgebeeld.

Evenwichten in het werk van Mark Manders

door Gijs Frieling (beeldend kunstenaar, gemeente Arnhem)

Nadat hij eens lange tijd naar een boom had staan kijken merkte mijn broer Jasper op, hij was toen een jaar of tien, dat de boom op een of andere manier moest weten dat, als hij aan de ene kant een grote tak liet groeien, er aan de andere kant een vergelijkbare tak met hetzelfde gewicht uitgestoken moest worden. Sinds die tijd kan ik niet meer naar bomen kijken zonder me te verwonderen over dit gevoel voor balans in een boom-ruin.

Evenwicht is een deugd die geoefend kan worden en die dan tot vooruitgang leidt. Het bewaren van evenwicht veronderstelt zowel het kunnen waarnemen van eenzijdigheid als het vermogen tot bijsturing. Een interessant aspect is, dat volgens een soort dialectisch principe ieder gevonden evenwicht weer het uitgangspunt wordt om nieuwe gebieden te ontdekken, waarmee het voorlopige evenwicht nog niet in overeenstemming is. De kunsten zijn bij uitstek een domein waarin evenwicht zich manifesteert en geoefend wordt.

Omdat een kunstwerk zich altijd binnen een bepaald kader afspeelt (dat kan een ruimtelijk

kader zijn of een tijds-kader) is het een oefen- gebied voor evenwicht. Het kader maakt het evenwichtsveld overzichtelijk: we overzien welke factoren we ten opzichte van elkaar moeten wegen en met welke we geen reke- ning hoeven te houden. Maar kunstenaars zijn ook vaak degenen die de kaders juist doorbreken en nieuwe uitdagingen zoeken. Een al te beproefde harmonie wordt snel zouteloos.

Het doorbreken van grenzen kan een morele dimensie hebben. Het buiten de deur houden van een bepaald aspect van de werkelijkheid, ter wille van het behouden van een bepaald evenwicht, wordt dan als elitair of gemak- zuchtig beoordeeld. Met het steeds persoon- lijker worden van de kunsten is de eerste opgave bij het waarnemen van een kunst- werk dan ook vaak: het leren kennen of aanvoelen van de factoren waartussen dit specifieke werk zich als balans wil opstellen.

Geloven in onmogelijke dingen

Het Nederlandse paviljoen op de huidige, 55e editie van de Biënnale van Venetië is dit jaar ingericht door de kunstenaar Mark Manders (Volkel, 1968). De entree van het

De tafel en het meisje

door Rietveld ontworpen gebouwtje in de Giardini heeft de kunstenaar afgeplakt met zelfgemaakte kranten en in het paviljoen is het licht een klein beetje gedempt door grote vellen afdekplastic die voor de ramen hangen. Parallel aan een van de wanden, op een afstand van ongeveer een meter, is net boven ooghoogte een staaldraad gespannen. Daaroverheen is ook een vel afdekplastic gehangen. Achter het plastic schemeren de omtrekken van objecten, een stoel... planken?

De installatie, die 'Room with broken sentence' heet, bestaat verder uit twee grote sculpturen en enkele kleinere koppen op sokkels. Op de grond ligt een uit klei geboetseerde vos waarop een muis ligt, de dieren zijn met een leren riem samengebonden. Tegen de muur staan planken, op de grond liggen broden klei, kranten, koord en plastic. Een van de grote sculpturen bestaat uit een grote lage tafel met vier houten fauteuils eromheen.

Aan een kant zweeft een bijna liggende mensfiguur zonder armen, die zich met haar voeten afzet tegen de tafelrand en in haar nek en schouders wordt ondersteund door een balkje dat via dunne staalkabels aan een soort boegspriet aan de overzijde van de tafel is bevestigd.

Verskillende betekenissen strijden om voorrang terwijl je naar dit beeld kijkt. Het meisje lijkt op een zeilster die in de trapeze hangt om haar schip in evenwicht te houden. Ook zou het om een ondervraging kunnen gaan: de fauteuils, de spanning van de staalkabels en de indruk dat de figuur zich van de tafel probeert af te zetten geeft daar aanleiding toe. Tenslotte is het ook onmiskenbaar een soort kruisbeeld.

Alleen al deze ervaring: dat je je als toeschouwer blijft bewegen tussen zeer verschillende duidingen van een in wezen concreet beeld

Verhulde objecten

bewijst, dat Mark Manders een ver ontwikkeld gevoel voor evenwichten heeft. Het gaat er hem niet om een bepaalde inhoud over te brengen, maar juist integendeel, om een constellatie te maken die ons steeds intenser doet waarnemen. Normaal gesproken is er weinig nodig om ons oordelende verstand tot snelle, eenduidige conclusies te bewegen. Om te blijven kijken moet deze oordeelsdrang worden tegengehouden, ofwel door onszelf, dan zijn wij aan het oefenen, of door het object van waarneming, dan hebben we met een kunstwerk te maken.

In het proces van steeds genuanceerdere waarneming valt er in de 'Room with broken sentence' steeds meer te ontdekken. Bijvoorbeeld dat de tafel niet op poten staat, maar

eigenlijk alleen een blad is dat op de armleuning van de fauteuils rust. Het blijkt dat deze stoelen, die in eerste instantie *ready mades** lijken, zorgvuldig nagemaakte modellen van spaanplaat en vurenhout zijn. Ook zien we dat onder het tafelblad een aantal grijze broodjes klei zitten geplakt. Omdat die aan de tegenoverliggende kant van de hangende figuur zitten realiseren we ons, dat die daar als contragewicht bevestigd zijn. Het meisje is ook van klei geboetseerd: grijze, zacht glanzende, vochtig-ongebakken klei. Als deze waarneming bewust wordt, opent zich echter plotseling een heel nieuwe dimensie in de kamer: de sculptuur kan namelijk onmogelijk van vochtige klei gemaakt zijn: dat is te zwaar, te kwetsbaar en vooral: vochtige klei droogt uit en word dan dof en gaat barsten! Als je het werk van Mark Manders kent, weet je inmiddels dat bijna alles wat op ongebakken klei lijkt eigenlijk gegoten aluminium, brons of epoxyhars is dat met matglanzende grijze acrylverf beschilderd is. De illusie van natte klei is een manier om de kijker te verleiden tot het gevoel dat het werk net gemaakt is, dat we een proefopstelling zien, dat de kunstenaar zojuist is weggelopen.

Mark Manders zegt daarover dat hij de indruk wil wekken, dat al zijn werk op hetzelfde moment is ontstaan, namelijk vlak voordat de toeschouwer binnenkomt. Als je dit eenmaal weet, kun je opnieuw beginnen met kijken. Juist omdat het oeuvre van Mark Manders zich in eerste instantie geheel lijkt af te spelen binnen een door het Modernisme, Arte Povera en Joseph Beuys gedefinieerde ideologie van eerlijke materialen en transparante constructies, is het verwarrend om te ontdekken dat de kunstenaar zich daar niets van aantrekt en zich bedient van trucs en

Slechts door te bewegen blijf je in evenwicht.

Wolfgang Schäuble

schijnmanoeuvres om de toeschouwer in onmogelijke dingen te laten geloven.

Deze strategie van verhulling werpt aan de andere kant een verhelderend licht op de kranten en plastic vellen voor de ramen en het gedeeltelijk afschermen van delen van de ruimte. Mark Manders lijkt zijn beelden in evenwicht te willen brengen met dingen, die zich geheel of gedeeltelijk op een andere plek bevinden of in een andere tijd.

Tussen ontstaan en vergaan

Vanaf het eerste begin maken alle werken van Mark Manders deel uit van zijn 'Zelfportret als gebouw'. Met iedere nieuwe tentoonstelling worden losse beelden of hele kamers aan dit imaginaire geheel toegevoegd. Door de half doorzichtige plastic vliezen, de vermomde materialen, de kleine schaalsprongen (dingen zijn vaak net iets kleiner of groter dan in werkelijkheid), het beeldrijm en de herhalingen (in dit geval bijvoorbeeld de fauteuils, die in

hun ambachtelijkheid uniek zijn, maar wel identiek aan elkaar) ontstaat een sfeer waarin je gaat geloven dat de andere kamers van het 'Zelfportret als gebouw' zich achter de met kranten beplakte vensters bevinden. De genialiteit van de kunstenaar bestaat er uit, dat hij precies lijkt te weten hoe hij zijn publiek gerust moet stellen, terwijl zij met open ogen in een wereld stappen waarin alles traploos van vorm, schaal, inhoud, locatie en tijdstip kan veranderen.

Ooit hoorde ik een lezing van de Vlaamse schilder Luc Tuymans, waarin hij zijn liefde voor El Greco probeerde te verklaren. Hij zei dat de schilder zijn beelden de schijn gaf dat ze slechts even te zien waren, als op de top van een golf tussen ontstaan en vergaan. De beste schilderijen van El Greco lijken inderdaad te branden, het is alsof je telkens maar net iets in de flakkerende kleuren herkent. Deze ervaring, dat de hele zintuiglijke wereld die wij herkennen en waaraan wij ons houvast

De kunstenaar op zijn stoel

ontlenen slechts in een wankel en precair evenwicht tussen groeien en sterven bestaat, is een van de grote schokkende en louterende ervaringen die de kunst ons kan geven.

Iets vergelijkbaars lijkt er met het werk van Mark Manders aan de hand te zijn. Zelf spreekt hij over zijn oeuvre als een 'explosion in slow motion'. In zijn atelier in België, een grote negentiende-eeuwse textielfabriek, staan alle kunstwerken die nog in aanbouw zijn of nog niet zijn verkocht over vier vierkante ruimtes verspreid. In het midden is een centrale plek, van waaruit je in alle vier deze hallen kunt kijken. Daar zit de kunstenaar op zijn stoel rond te kijken. Af en toe staat hij op en loopt naar een van de beelden in wording toe om een stoel te verschuiven of een potlood (die ook steeds opnieuw in zijn beelden optreden) te verleggen. Vervolgens loopt hij weer terug en probeert te overzien hoe deze verandering de balans tussen alle werken in het gehele atelier beïnvloedt.

'Room with broken sentence' is nog tot en met 24 november te zien in het Nederlandse paviljoen op de Biënnale van Venetië. Ook in het Stedelijk Museum Amsterdam is op dit moment een grote sculptuur van Mark Manders te zien.

* *Ready made*: sinds Marcel Duchamp in 1917 een gewoon urinoir tentoonstelde met als titel *Fountain* en ondertekend met R. Mutt, is de *ready made* een blijvende verschijning in de kunst. Soms als autonoom object of zoals hier (maar eigenlijk dus niet) als onderdeel van een sculptuur of installatie.

Met dank aan Haco de Ridder

Uit mijn evenwicht

Steeds slechter zag ik, onscherp en vaag in de verte en lezen ging alleen nog maar bij overvloedig licht. De oogarts had maar één advies: een staaroperatie aan beide ogen. Na overleg besloot ik in beide ogen een lens van -1 te laten plaatsen, zodat ik zonder bril zou kunnen lezen en me dichtbij en in huis goed zou kunnen redden. Om scherp te kunnen zien betekende het wél een bril. "U kunt niet zonder, zei de oogarts, omdat u behoorlijk astigmatisch bent."

Het eerste oog werd geopereerd en al direct zag ik de kleuren weer in al hun pracht en kon ik – wat een wonder – met dat oog dichtbij redelijk goed zien, verder weg natuurlijk nog niet. Maar er was nu een enorm verschil tussen mijn ogen, want het niet geopereerde was nog sterk bijziend. In mijn oude bril bleef één glas zitten, het tweede werd er uitgehaald en ik ging op straat lopen om uit te proberen: afschuwelijk, ik zwalkte als een dronkenman, werd misselijk en had het gevoel geen grond meer onder mijn voeten te hebben. Ook zonder bril bleef ik 'uit mijn evenwicht', ik zwalkte nog steeds en kon niet in een rechte lijn lopen.

Wat me echter het meest trof: ik ging me buitenshuis en zelfs thuis uiterst kwetsbaar voelen, een beetje angstig haast en ik kreeg de neiging me in een hoekje terug te trekken. Ik taalde ook niet naar andere mensen, zeer tegen mijn gewoonte in. Toen het tweede oog ook een nieuwe lens had gekregen, werd het allemaal wel iets beter, maar het duurde nog een hele tijd voor ik bijvoorbeeld weer durfde te fietsen. En hoe kwetsbaar en uit mijn evenwicht ik was, bleek toen een bronchitis me te pakken kreeg en me dwong nu echt een poos in huis te blijven. Toen ik me na meer dan twee maanden een bril met passende glazen kon laten aanmeten, ontstond er gaandeweg een nieuw evenwicht. Met het gevoel 'beter' te zijn, kwam toen ook mijn oude, nieuw geworden zelf terug, een waardevolle ervaring rijker.

Hoe houd ik mezelf in evenwicht?

door Ingrid Deij (geestelijk verzorger, gemeente Zeist)

Een ouderwetse weegschaal heeft twee schalen, die links en rechts aan een dwarsbalk hangen. Midden in die dwarsbalk steekt een zogenaamd 'tongetje' omhoog. Wanneer er evenwicht is tussen de beide schalen, staat dat tongetje precies recht op. Het gaat bij evenwicht om het midden tussen uitersten. In dit artikel wil ik op zoek gaan naar dat geheimzinnige midden van de mens, dat verschillende uitersten met elkaar verbindt en in evenwicht kan brengen.

Tussen boven en beneden

Evenwicht is niet statisch, het ontstaat steeds opnieuw. Elke stap brengt ons letterlijk uit evenwicht. Het duurt dan ook een tijdje voordat een kind de eerste eigen stapjes leert zetten. Lopen is steeds een moment evenwicht vinden en dat weer loslaten. Staande kunnen we evenwicht ervaren, ons oriënteren

in de ruimte, het hoofd omhoog, vrij om rond te kijken. Onze voeten dragen ons, zetten ons stevig op de aarde. Zoals de sterren dag en nacht boven ons staan en hun licht naar ons toe stralen, kunnen idealen ons licht schenken voor ons handelen. Recht op staand beleef ik, als een oriëntatiepunt, boven mij mijn idealen, die mij inspireren, mijn

persoonlijk motief vormen. Onder mij beleef ik de wereld waar ik mijn weg wil vinden en mijn bijdrage aan het geheel geef.

Waar sta ik voor? Herkenbare, algemeen menselijke idealen zijn bijvoorbeeld: 'waarheid' als inspiratiebron voor ons denken, 'goedheid' of ook 'de ander vrijlaten' voor ons handelen en 'liefde ervaren, liefde geven' voor ons voelen. Zoekend naar wat waar is, vind je uitgangspunten voor je handelen, zodat je het goede kunt doen en de ander daarbij vrij kunt laten. Zonder liefde loop je het risico dat je te zeer vanuit jezelf of vanuit je gewoontes handelt, zonder rekening te houden met de mensen om je heen. Deze drie idealen grijpen als het ware in elkaar, versterken elkaar. Ook al worden ze eenvoudig of gebrekkig in praktijk gebracht, toch vormen ze een uitdrukking van wie we ten diepste zijn.

Tussen binnen en buiten

Een andere dimensie van evenwicht is beleefbaar in het je – al dan niet – verbinden met de wereld: mensen, de natuur, de maatschappij, een kunstwerk. 'Openstaan, je verbinden' tegenover 'bij jezelf zijn'. Punt en cirkel, kern en omgeving, binnen en buiten. Het gedicht van Frida Vogels geeft een levendig voorbeeld: niet-verwerkte indrukken gaan zich opstapelen. Je raakt voller en voller en kunt niet meer bij jezelf zijn – en dus ook niet bij een ander of iets anders.

*Ongeduldig en onhebbelijk
trams en winkeliers verwensend
te hard lopend, steeds iets buiten adem,
thuisgekomen, met de krant gelukkig,
ook nog geen rust vindend, brood opschrokkend
onder 't lezen, onder 't slaan van klokken.*

*Rust wanneer zich iets ontplooit –
als 't afwikkelen van een touw
op een middag, voor het zolderraam,
eindeloos geduldig knoop na knoop
ontwarrend, terwijl buiten, beneden,
traag, 't is warm, maar in vrolijke kleren
wordt voorbijgegaan.
(De vlieger haast
vergeten, als een later doel.)*

(Frida Vogels.

Uit: 'De harde kern', Amsterdam 1994.)

Het is als ademen. We ademen in, maar dat heeft een grens: we moeten ook uitademen – een bevrijding, er komt weer ruimte om in te ademen. In de Middeleeuwen gold voor kloosterlingen het *ora et labora* – bid en werk; dat gaf een gezond evenwicht. En in de huidige tijd? Er is zoveel wat ons naar buiten trekt! Er is ook zoveel afleiding, zoveel wat ons weg trekt van onszelf. Alleen al het mobieltje, facebook, vele mailtjes iedere dag.

Hoe schep ik evenwicht tussen activiteit en rust? Tussen me verbinden en bij mezelf zijn? Misschien zo: dagelijks 's avonds een paar minuten terugkijken naar de dag met de vraag: hoe ging het vandaag met mijn evenwicht tussen binnen en buiten, wat heb ik samen met een ander mogen beleven? Wanneer was ik helemaal bij mezelf? Ik maak me dan bijzondere ervaringen bewust, waardoor ik me er ook later meer voor kan openstellen. Ik word dan wakker in het moment, raak helemaal aanwezig.

Er is nog een ander beeld vanuit het menselijk lichaam voor het midden tussen centrum en periferie. Het hart staat, via de warmte van het stromende bloed, in contact met het hele fysieke lichaam. Zo kan het ook zijn in de ziel. Mediterend of biddend zijn we helemaal in dat midden aanwezig. Stil, open, warm. Voor

Geluk is in de eerste plaats een kwestie van evenwicht.

Jos van Landeghem

ogenblikken gaat er iets stromen dat voedt, troost, nieuw inzicht geeft.

En tussen mensen? Ik open me voor een ander, zonder iets te willen. Puur aanwezig, tastend naar wat er gebeurt. Ontmoeten. Af en toe komt er een genademoment: de grens tussen ons opent zich. Ik ben bij mezelf omdat ik bij de ander ben, ik ben bij de ander omdat ik bij mezelf ben – en dat wederzijds. Je begrijpt elkaar, zelfs zonder woorden, als een geschenk. Het stroomt, we voelen ons beiden geraakt, helemaal aanwezig. Een soort heen en weer stromen. Herkent u dat levende, scheppende midden dat dan ontstaat?

Het levende midden

Nu even stilstaan en terugkeren naar de centrale vraag. Wat is dat evenwicht scheppende, levende midden in onszelf? Het is iets binnen in ons, waartegen we allemaal hetzelfde zeggen: IK. Iets dat ons uniek maakt en tegelijk totaal menselijk. 'Ik' kun je alleen tegen jezelf zeggen en dat geldt voor ons allemaal. Het woord kan snel een etiket-begrip worden, maar het is geen ding, je kunt het niet vastpakken. Je kunt het wel ervaren. Een poging om het te beschrijven is altijd gebrekkig, het gaat alleen met beelden. Iets wat in mij opgloeit, op de plek waar ik mezelf aanraak als ik zeg: bedoel je mij? en wat tegelijk aanvoelt als de aanwezigheid van iets of iemand, hoger dan mijn dagelijkse ik. Iets wat evenwicht schept, richting geeft als een kompas.

"Twee waarheden naderen elkaar.

*Eén komt van binnenuit, één van buitenaf –
en waar zij elkaar naderen bestaat de kans
zelf te zien."*

*(Tomas Tranströmer Uit: 'De herinneringen
zien mij', vertaling J. Bernlef, Amsterdam/
Antwerpen, 2002)*

Ik – tussen verleden en toekomst

Als derde en laatste stap kunnen we naar onze levensloop kijken. Onze levensweg speelt zich af in de tijd, van moment tot moment. We

leggen die weg af door alle stappen die wij zetten. Zo ontstaat onze biografie, in het nu, tussen verleden en toekomst. In het verleden heeft zich al veel afgespeeld wat ons heeft gemaakt tot wie wij zijn. Vanuit dat verleden stippel ik graag mijn toekomst uit, maak ik plannen. Maar ja, John Lennon zei het al: 'Life is what happens to you, while you are busy making other plans.'

Vanuit de toekomst kunnen er onverwachte gebeurtenissen op ons afkomen, waar we niet direct antwoord op hebben. Ontslag, scheiding, ziekte, een onverkoopbaar huis, een plotselinge overlijden. Schokkend, verdrietig, soms ook verlamdend. We worden uit onze gewone koers gegooid, staan in het ongewisse. Hoe moet dat nu? Hoe kan ik weer vrij raken en verdergaan? Een gevoel van vastzitten kan ons overvallen. Het is of het leven een vraag stelt en ik weet geen antwoord.

Zijn er dan antwoorden? Ik moet uithouden dat ik het even niet weet. Het is raadzaam om dan, vanuit het hier en nu, op het kruispunt tussen verleden en toekomst, stil te staan en jezelf de vraag te stellen: als het dan zo is, hoe kan ik dan proberen daar 'ja' tegen zeggen? Dat kost tijd. Dat kost moed. Wellicht vraag ik iemand om er met me over te praten. Misschien kan ik dan onder woorden brengen waarom het me zo zwaar valt om tot mezelf te komen, om voorzichtig mijn eerste stap te zetten op een weg die ik niet overzien kan omdat die nieuw is. Steun zoekend bij mijn omgeving en bij mijn idealen vind ik gaandeweg, stapsgewijs mijn antwoord op de vraag die het leven me heeft gesteld. Ik vind een nieuw evenwicht in mijzelf.

Het woord 'biografie' komt uit het Grieks en betekent: leven schrijven (*bios* is leven en *grafein* is schrijven). Wie is de auteur van mijn leven? Gaat het om die zoekende, levende, scheppende instantie in mijzelf? Misschien is die nog veel groter dan ik zomaar beseft. Dat leidt tot diepe vragen om mee te leven. Ben ik zelf de auteur van mijn leven? Ben ik op een hoger plan misschien degene die de

hindernissen in mijn leven schept – om te kunnen groeien? Of ben ik zelf degene die in het dagelijks leven mijn weg moet vinden? Is mijn leven misschien een gesprek tussen die hogere instantie in mijzelf en mijn dagelijkse persoon? Zoek ik zo het verbindende evenwicht tussen allerlei uitersten waarin ik gebracht word? Dat labiele evenwichtspunt, levend, scheppend, warm aanwezig als een vlam? Kan ik zo voor even ervaren dat ik ben? Wie ik ben?

*Als wij een situatie niet kunnen veranderen,
juist daar wordt van ons verwacht
om onszelf te veranderen,
namelijk te rijpen, te groeien,
boven onszelf uit te groeien!
En dat is tot in de dood mogelijk.*

*(Viktor Frankl. Uit: 'Mensch sein heißt
Sinn finden', Verlag Neue Stadt, 2006).*

Evenwicht

De herfstbladeren glansden en de druppels aan de spinnenwebben in de heidestruikjes fonkelden. De stralenbundels van de opkomende zon die bijna horizontaal tussen de stammen van het nog donkere bos vielen, riepen weer dat mysterieuze gevoel bij me op. Een gevoel van groot geluk, maar ook van rust en dankbaarheid doorstroomde me: ik beleefde weer kleuren! O zeker, al die maanden had ik kleuren gezien en ze kunnen benoemen, alleen was er geen snaar gaan meetrillen zoals vroeger; alles had doods, kil, grijs en grijs geleden, alsof ik opgesloten zat in een dichte mist. Zo was het ook met de muziek geweest, die geen weerklank in me had kunnen oproepen.

Na een periode van vluchten van de ene activiteit naar de andere was het of iets me plotseling naar beneden had getrokken in een diepe put. De moeizame klim uit die put was al eerder begonnen, maar nu was het laatste stuk genomen en kon ik weer rechtop door het leven gaan, innerlijk zowel als uiterlijk. Ik was weer in balans.

Wat weegt de aartsengel Michaël?

door Siegwart Knijpena (geestelijke in de gemeente Alkmaar)

Wie kent niet de voorstelling van Michaël die een mens weegt: de aartsengel met een wikkende hand in het midden, daarbij op de rechterschaal een naakte, volwassen, geknielde gestalte, alleen met een doek bekleed. Dat moet wel een overledene zijn.

Voor wie de momenten rond het sterven van mensen heeft meegemaakt, is het niet moeilijk om te begrijpen wat hier gebeurt. Elk leven immers wordt bij een begrafenissen door de nabestaanden 'gewogen'. Hoeveel te meer zal dat niet aan de orde zijn in het rijk na de dood. Van daaruit ontvangt een mens toch ook zijn levensopdracht; dat deze dan achter-

af gewogen wordt is het consequente gevolg van het geven van deze levenstaak.

Voor mij is daarom het wegen op zich een vanzelfsprekendheid. Mijn vragen gaan veel meer uit naar de Wegende zelf, naar de aard van de maat die hij neemt en naar de inhoud waar het hierbij om gaat.

Van de Wegende zelf, de aartsengel Michaël,

De aartsengel Michaël (13e eeuw). Catalaans Museum Barcelona

wordt in onze centrale cultus, de mensen-wijdingsdienst, gezegd dat hij vóór Christus staat, als het ware als diens aangezicht. Wie dus Christus zoekt, ontmoet eerst Michaël. Van de aard van het wegen zegt het oude Olaf Østesonlied dat hij de zielen 'naar Christus toe weegt'. Hij weegt ze met het oog op Christus, alsof hij datgene te onderzoeken heeft wat voor Hem gewicht heeft. Wat tenslotte als inhoud wordt afgewogen, moet wel de levensvrucht van de overledene zijn. Welke levensvrucht zal dus zijn gewicht kunnen bewijzen in de schaal van deze strenge aartsengel?

Ik doe nu in het onderstaande een poging deze vraag van twee kanten te benaderen: vanuit een gegeven uit de christelijke overlevering en vanuit een eigen ervaring. Ik begin

bij de overlevering, ga naar de ervaring en vat dan samen. Dat is een legitieme volgorde, omdat ikzelf hem zo onderging en ik daarmee de ervaring authentiek samenvat.

Geloof, hoop, liefde

Ik ben van tijd tot tijd, gedurende tientallen jaren, met de kernzinnen uit de Brief van Paulus aan de Corinthiërs in het 13e hoofdstuk omgegaan. Het gaat daar om geloof, hoop en liefde. In die omgang, en met behulp van onze theologie, werd me duidelijk dat geloof een soort bovenbewust begrijpen is. Dit begrijpen, dat zich van bovenaf aan ons meedeelt, is als een geschenk van de Heilige Geest te beschouwen. Je ontvangt dit en brengt het tegelijkertijd in de ziel zelf voort. De hoop is een zeer diepliggende ervaring. Het is een

basaal levensgevoel. Een ervaren arts beschreef eens dat hij zijn patiënten tot het laatst van hun leven toe hoop zag hebben. Verliet hun deze ervaring dan was hun dood ook nabij. Religieus gezegd: Zij ondergingen dat de levensspanne die hen door de goddelijke Vader was toegemeten, afliep. De liefde die hier bedoeld is, is wellicht nog het beste weer te geven met de woorden empathie, betrokkenheid, levensmatige deelname. We kennen deze sfeer zo, dat we betrokken raken, weer gaat het niet buiten ons om, maar we doen het ook weer niet zelf. We voelen bij empathie dat een warme deelname ontstaat, in ons maar ook door ons heen. Het is het gebied waarin Christus aan ons leven deelneemt.

Ik heb hiermee getracht, enerzijds de inhoud van 1 Korinthiërs 13 en anderzijds de persoonlijke ervaring hiervan weer te geven. Nu maak je soms dingen mee waarin het bovenstaande extra duidelijk aan je deur klopt. Dat gebeurde in mijn geval op een zondagmiddag in de trein tussen Alkmaar en Leiden.

Die trein was vol omdat hij door werkzaamheden via een omweg liep en de sfeer was daardoor overeenkomstig levendig. Ik vond in Hoorn nog een plaatsje aan het gangpad. Aan alle kanten om me heen zaten vitale dertigers, een man, drie vrouwen en kinderen, tegenover me een vrouw met op schoot een tweejarig jongetje. Er werd druk gepraat in een voor mij vreemde taal en in een opvallend zuiver Nederlands. Ze waren modern gekleed in zwarte en kleurige ski-jacks waartegen ik in mijn geklede, muisgrijze herenwinterjas wel wat belegen afstak.

De moeder tegenover me was stevig, zodat het jongetje in reikwijdte van me zat. Hij keek naar me en ik keek uitnodigend terug voor zover ik dat waagde als ongelovige in dit kennelijk islamitische gezelschap. Na enige tijd strekte hij toen zijn handje naar me uit. Ik zag geen verontrusting bij de moeder en haar vriendin en ik beantwoordde zijn gebaar en raakte daarbij zijn handje aan. Toen ik mijn hand had teruggetrokken, kwam zijn handje opnieuw, nu wat directer. 'Ja, ja', zei de vriendin,

'dat gaat nu zo verder. Daardoor gerustgesteld strekte ik dus ook weer mijn hand uit en drukte de zijne.

Nu vraagt elk ritueel om variatie en voortgang, dus beantwoordde ik zijn avances na enkele keren met mijn linkerhand en liet de vingers van mijn rechterhand over zijn handje en arm naar boven en weer teruglopen. Toen we dat een paar keer hadden gedaan, volgde via mijn rechter wijsvinger, toen die bovenaan was gekomen, een tip op zijn kin en op zijn neus. Omdat het rustiger om ons heen was geworden – de beide vrouwen namen de kennismakingsprocedure onopvallend waar, maar lieten het gebeuren – konden we goed bij het ritueel betrokken blijven en viel me op dat het jongetje niet lacherig of verlegen werd, maar consequent zijn herhalende geste maakte. Ikzelf was bewogen door deze ontmoeting en in die gemoedstoestand ging het ritueel als vanzelf in iets anders over. Mijn innerlijke geraakt zijn maakte echter een vraag los naar de vrouwen zelf. Ik had die vraag zonder het voorafgaande zeker niet gesteld. Ik vroeg naar hun taal. 'Arabisch', kwam het direct en krachtig terug. 'Jullie spreken beide talen?' 'Moet toch!' kaatste het terug. 'En leren de kinderen ook al beide talen?' 'Ja, moet toch?' Ik probeerde mijn respect hiervoor te verwoorden. Zowel naar henzelf als ten opzichte van deze kinderen.

De ontmoeting eindigde hiermee, meer was ook niet gegeven en we naderden bovendien Amsterdam waar ik eruit moest. Ik heb toen langzaam mijn spullen bij elkaar gepakt en ben even langzaam uitgestapt om de sterke indrukken van het geheel nog vast te kunnen houden, om ze voldoende tot me door te laten dringen. Want waarom ging het?

De sfeer van Christus

Ik meen dat ieder mens die dagelijks zo zijn wegen opgaat dit met een fundamentele, nauwelijks bewuste hoop doet. Welke hoop? Ik beleef dit zo dat je hoopt, dat je de mensen, de situaties en de boodschappen in het algemeen zult tegen komen die op die dag op

jou staan te wachten. Je hoopt bovendien dat je dat alles ten minste voor een deel zult opmerken en behartigen. Dat dit zo is, bemerk je van twee kanten. Enerzijds is er dat gevoel van nieuwsgierigheid en opmerkzaamheid waarmee je door je dag loopt, anderzijds zijn er de dingen die je dan tegenkomt en die meer of minder een verrassend eigen gezicht blijken te hebben. Je vraagt je dan achteraf af: Waarom heeft die betreffende persoon me nu juist dit gezegd? Of: Waarom maakte die auto nu juist die rare manoeuvre, die me zelf ook wel eens overkomt? Kort samengevat: krijg ik voorgeschoteld, wat me aangaat? En, wanneer zal het me lukken dat zo op te kunnen nemen dat het tot in mijn wil doorkomt?

Je hoop is, dat je niet in een wezensvreemde wereld rond zult lopen, maar dat de wereld van je dag, jouw eigen wereld zal blijken te zijn, waarin op jou wordt ingespeeld, of waarin jij het voor je kiezen krijgt.

De kern van het bovenstaande is dat je merkt hoe in de ondergrond van ons bestaan de verbanden liggen die ons wezenlijk verder kunnen helpen. Het is de ervaring van de mensheids- en wereldomvattende Vader die je hier opdoet. Dit klinkt als een gedachte, maar is in wezen een ervaring die in de sfeer van de wil aangrijpt. Dat gevoel was er ook in die trein tussen die mensen. Wat ik daar meemaakte was een dringend noodzakelijke aanvulling op mijn verzorgde burgerlijke bestaan.

Kom je in zo'n situatie dan wil je er natuurlijk iets van begrijpen. Dat lukt echter alleen via de omweg van de empathie, het inleven en meevoelen. Het was het jongetje dat me in

die coupé daarin verder hielp. Hij bracht mijn gevoel zo in beweging dat tenslotte de vraag naar de taal en het leven van deze mensen kon worden gesteld. Maar het was ook het zuivere Nederlands dat me vanuit deze Arabieren raakte. Ook dat was een gemoedsindruk. Bovendien was er de noodzaak van de tweetaligheid die ikzelf nog altijd lastig vind, die me deed meeleven en de sfeer van Christus voelbaar maken.

En tenslotte die vraag zelf. Je doet er vaak zo lang over tot je een vraag van alle onzuiverheden hebt bevrijd. Maar dat werkt dan ook. Je bent daarmee in het gebied van de heilige Geest en die beloont soms zeer onverwachts je inspanningen.

Nu terug naar het begin: Wat weegt Michaël? Of: Wat moet hij wegen in opdracht van de hogere machten die hij vertegenwoordigt? Ik vermoed dat hij bij dat wat hij op zijn weegschaal krijgt, weegt in hoeverre een mens de drie genoemde hoge machten in zijn leven heeft toegelaten, hen heeft vereerd en hen werkzaam heeft laten worden.

Weeg niet uzelf in de weegschaal van uw eigen mening, maar laat het oordeel der wijzen de toetssteen van uw verdiensten zijn.

Sir Thomas Browne

Nachtlampje

Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de puberteit – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. In deze bijdrage schrijven Hans Bastianen en Cathalijne Huson over de innerlijke ontwikkeling die zij aan het ouderschap doormaken.

Elementen van Michaël

door Hans Bastianen en Cathalijne Huson (gemeente Zeist)

Ons gezin

In de loop der jaren hebben Cathalijne en ik als ouders een vast patroon ontwikkeld. Elke avond gaan we, voor de nacht begint, nog even langs onze slapende kinderen. In de kamer van onze twee oudste dochters brandt een bedlampje, dat we voor Sinterklaas in de kleuterklas hebben gemaakt en waar elke keer een nieuwe kaart in gaat die past bij het seizoen. Samen kijken we naar Annemijn (7), hoe ze ligt te slapen. Leggen het dekbed recht, geven een aaitje en een kus. Ze slaapt heerlijk door. Ondanks dat ze het niet merkt, voel je op dat moment een heel sterke band en ook geluk.

We draaien ons om naar de andere kant van de kamer waar onze Linneke (5) ligt te slapen. Linneke ligt altijd in een andere slaaphouding dan Annemijn en hoewel ze heel diep slaapt kan ze ook zó even wakker worden. Ook haar leggen we wat rechter, aaien haar over haar bol, geven een zoen en genieten van dit mooie moment.

We vervolgen ons avondtochtje naar het kamertje van Elisa (2). Vaak treffen we haar boven in haar bedje aan waar ze gebogen, dwars tegen het hoofdeind ligt. Zachtjes trekken we haar naar beneden en stoppen de deken weer strak om het matras, zodat ze weer een tijdje warm blijft liggen. Soms staan we bij een van de kinderen nog even wat langer stil en zeggen het Onze Vader in onszelf op. Mooi, dit voelt als evenwicht.

Cathalijne en ik hebben elkaar ontmoet tijdens het werk voor de Christengemeenschap Kinder- en Jeugdkampen en we waren 21 en 22 jaar toen onze relatie begon. Er brak een periode aan waarin we ons verder ontwikkelden met studeren, eerste banen, kopen van een huis etc. Tijdens al deze veranderingen zochten we telkens weer naar een nieuw evenwicht in ons leven samen. Soms ging dit onbewust, vanzelf en soms ook meer bewust door met elkaar te praten of door ons stevig met elkaar uiteen te zetten.

Zo spraken we ook over het huwelijk – en het krijgen van kinderen – en wachtten op het moment waarop we het beiden aandurfd. Voor ons was het huwelijk geen vanzelfsprekendheid. We zagen het als iets onomkeerbaars en door dit met elkaar aan te gaan, zouden we onvoorwaardelijk voor elkaar kiezen en voor het ouderschap dat, zo voelden we, veel van ons zou kunnen gaan vragen. We hadden twaalf jaar nodig om in totale vrijheid dit belangrijke punt in ons leven te bereiken, waarbij we in het laatste stukje zijn geholpen door Bastiaan Baan die in de Christengemeenschap te Zeist de huwelijkswijding heeft voltrokken. Vanuit deze verankerde basis zijn daarna onze drie dochters geboren.

Michaël

Geïnspireerd door de jaarfeestentuintjes die de gemeente Eindhoven organiseert, zijn wij

met een groep ouders met jonge kinderen twee jaar geleden in de gemeente Zeist ook begonnen met het organiseren van diverse tuintjes voor peuters en kleuters. Bij het Michaëltuintje komen de kinderen een voor een met hun ouders de gemeenteruimte binnen, waar achterin de stoelen en banken in een halve kring zijn opgesteld. Er klinkt zacht liermuziek. Als de kinderen zitten, zien ze op de trap een mooie houten weegschaal staan met daarvoor van planken en kratten een wiebelig parcours. Om de weegschaal en het parcours is het versierd met wat de herfst ons allemaal brengt zoals takken, bladeren, kastanjes, eikels, pompoenen en natuurlijk brandt er ook een kaars.

De kinderen kijken aandachtig naar wat er allemaal te zien is en de geestelijke heet iedereen welkom. We zingen met elkaar Michaëlliederen en aansluitend wordt een mooi Michaëlverhaal verteld. Dan komt er een engel binnen met in iedere hand een mandje. Hij loopt daarmee naar de weegschaal en hangt de mandjes op zodat de weegschaal netjes in balans komt. Dan gaat hij naar het eerste kindje en gebaart dat het mag opstaan en over de wiebelige planken mag lopen. Zachtjes klinkt er nog muziek. Er is echt wel een beetje moed voor nodig om dit te gaan doen!

Het is mooi om te zien hoe verschillend ieder kind over het parcours loopt. De engel begeleidt van een afstandje, al naar gelang de behoefte van het kind. Bij de weegschaal aangekomen mag het kind een narcissenbol in een van de mandjes leggen. Alle anderen zien wat er gebeurt. Voor de volwassenen is dit het spannende van het tuintje... Telkens als een kind iets in een mandje legt, beweegt de weegschaal op en neer en soms, ja heel soms komt hij precies in het midden uit en dat gebeurde eens toen het laatste kind iets in de weegschaal legde. De weegschaal was nu helemaal in balans. Dat was prachtig. De engel gaat langzaam weg en we zingen nog een paar Michaëlliedjes.

Dan mogen de kinderen lekker naar buiten

om sap te drinken en drakenbrood te eten en daar worden ook de narcissenbollen uitgedeeld die ze thuis mogen planten. De narcissenbollen, die het licht meenemen in de donkere tijd en na een paar maanden gaan vertellen dat het voorjaar is begonnen. De narcissen worden in hun bloei zichtbaar in het Paastuintje, dat in de gemeente Driebergen altijd heel mooi gevierd wordt. Daar krijgen de kinderen een narcisbloem mee, als beeld van de eeuwige zon.

Ons gezin en Michaël

Zo veel symboliek van Michaël is herkenbaar in ons gezin en hoe we ons ontwikkelen. Het parcours dat de kinderen in het Michaëltuintje afleggen maken we telkens in grote en kleine gebeurtenissen in ons gezin mee. Soms afzonderlijk en soms ook met het gehele gezin samen. Het opmerkelijke is dat het evenwicht niet iets statisch is en – zoals ook bij het tuintje – het duurt nooit lang. Heel concreet veranderde het gezin bij iedere geboorte, maar ook doordat ieder afzonderlijk kind zijn eigen ontwikkelingsproces doormaakt: de ontwikkeling van de spraak, gevoelens, fysieke krachten en het denken, waardoor het gezin verandert en daarmee de verhoudingen ook weer anders worden.

De weegschaal is telkens weer zoekende naar nieuw evenwicht. Een opmerking van de oudste die zegt: 'Ik ga nog niet naar boven, want het is pas zes uur', terwijl we vroeger de kinderen naar bed brachten doordat we een bepaald ritme hadden en het dus niet uitmaakte hoe laat het precies was. Nu beginnen de twee oudste kinderen zich verbaal soms behoorlijk te uiten, waarbij wij als ouders het volume en de emoties aan het regelen zijn en het naderhand met elkaar hebben over hoe we zo'n proces het beste kunnen begeleiden naar het evenwicht. Het wiebelige weggetje naar de weegschaal toe... Wij moeten als een soort engel ervoor zorgen dat ze er niet afvallen en ze helpen goed aan te komen, aansluitend bij en vertrouwend op de kracht en de eigen weg van het kind. Telkens geven

Het Michaëltuintje in de Rafaëlkerk Zeist

we ze de narcissenbol mee en hopen dat die tijdens de lente van hun leven mooi uitkomt, dat ze hun licht kunnen laten stralen in hun leven.

In dit proces met de kinderen voelen we ons soms de engel, maar zijn ook de weegschaal: de engel in het begeleiden van processen en de weegschaal meer als verankerde basis, stabiliteit en als vertrouwen, dat als een mantel om de kinderen heen kan liggen. We hebben het gevoel dat de kracht van onze weegschaal ook gevormd wordt door de band die we samen hebben, die we samen hebben opgebouwd en hebben verzegeld met het huwelijk.

Door de komst van de kinderen merk ik dat ook andere delen van mijn wezen worden aangesproken, die voorheen niet werden aangesproken of die ik gemakkelijk kon afschermen. Dit zijn zowel positieve als negatieve aspecten in mijzelf. De onvoorwaardelijke liefde, maar ook: ervaren hoe de kinderen

mijn grenzen zoeken en welke valkuilen ik zelf heb. Het ouderschap gaat altijd door, steeds weer doen de kinderen een appèl op je. Ook als je moe bent en als je niet lekker in je vel zit. De kunst van het vinden van het evenwicht bij jezelf is om van tijd tot tijd ruimte te maken voor jezelf en even los te komen van het werk en het gezin, om jezelf van een afstandje te bekijken en te zien hoe je dingen anders kan doen, om zo het evenwicht te hervinden. Het toedekken van je slapende dochters is het mooiste moment om rust en evenwicht te ervaren en om vertrouwen in de kinderen te voelen. Dan staat de weegschaal even helemaal uitgebalanceerd in het midden.

Michaëltijd

Waar is God; waar is Michaël? Over Käthe Kollwitz en haar levenswerk

door Marjolein te Pas (geestelijke in de gemeente Driebergen)

Sinds 2005 staat in het centrum van Berlijn een indrukwekkend en groots monument ter nagedachtenis aan alle slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Over een oppervlakte van 19.000 m² zijn 2700 betonblokken te zien van 20 centimeter tot 4,5 meter hoog. Wanneer je er tussendoor loopt, kun je een gevoel van beklemming en desoriëntatie en isolatie beleven. Er is echter nog een monument dat op initiatief van bondskanselier Helmut Kohl als oorlogsmonument in 1993 werd opgericht.

'Pietà - Mutter mit totem Sohn', Käthe Kollwitz (1937/38), Neue Wache Berlijn

Dat 'eenvoudige' gedenkteken is te vinden in een gebouw dat *Die neue Wache* wordt genoemd aan *Unter den Linden*. Het sneeuwde toen ik in 2006 met iemand dat monument bezocht. De steenkoude ruimte was vierhoekig en kaal met grijs betonnen muren. In het midden lichtte een beeld op: een oudere vrouw zagen wij, zittend, met iets op haar schoot; haar armen omsloten dat iets.

Ik herkende in het gelaat het gezicht van de kunstenares Käthe Kollwitz (1867-1945). Het was een vergrote kopie van een door haar in 1938 gemaakt beeld. In het plafond boven het beeld bevond zich een cirkelvormige opening (*oculus* = oog). Sneeuwvlokken dwarrelde door het gat in een lichtzuil naar beneden en vormden een wit kristallen mantel over de gebogen, leed dragende rug van de vrouw; ook haar schoot was bedekt met sneeuw. 'Wat heeft zij op haar schoot?' vroeg mijn reisgenoot mij. Ik zei: 'Haar dode zoon.'

Wat ons daar zo raakte was het beeld van een mens, een moeder, met haar dodelijk getroffen zoon en de Liefde die als een lichtstroom vanuit de hemel zachtmoedig de duisternis tegemoet kwam en de lijdende mens behoedzaam bedekte met een witte deken van troost.

De tijdgeest weergeven

De vader van Käthe Kollwitz-Schmidt, Karl Schmidt, een sociaal bewogen metselaarsbaas, zag in zijn dochter het heilige vuur van het kunstenaarschap en stimuleerde haar van jongs af aan tekenlessen te volgen en vervolgens naar de kunstacademie te gaan. Käthe zwierf als opgroeiend meisje door de nauwe straatjes van Königsberg en prentte zich de gezichten van de handelaren, marktvrouwen, arbeiders en arbeiderskinderen, dronkaards en prostituees in. Ze tekende hen, niet zozeer uit medelijden, maar hun 'schoonheid' trok haar aan. 'Waarom teken je altijd de duistere kant? Tekenen eens mooie dingen', moedigden haar ouders haar aan. Maar wat de meeste mensen mooi vonden, kon haar niet bekoren.

In 1891 trouwde Käthe met Karl Kollwitz, een

ziekenfondsarts uit Berlijn. Door hem kwam zij in contact met het gewone, realistische, onvervalste leven met al zijn gebreken en problemen. De patiënten van haar man, voornamelijk afkomstig uit de arbeidersklasse, luchtten bij haar hun hart. Ze kon goed luisteren en werd daardoor indringend geconfronteerd met hun armoede, lage lonen, werkeloosheid, minimale hygiëne, kindersterfte...

De ellendige omstandigheden waarin zoveel mensen in die tijd moesten leven, wekten haar medelijden. Ze moest en wilde zich onophoudelijk bezighouden met de tijd waarin ze leefde. Zich afkeren van het duistere in die tijd weigerde ze; zij wilde de tijdsgeest juist in al zijn facetten beleven en weergeven. Haar modellen vond zij op haar stoep. Ze maakte tekeningen, etsen, litho's en houtsneden. 'Ik wil concreet iets doen in deze tijd waarin mensen zo radeloos zijn en hulp nodig hebben.'

Met haar schijnbaar vluchtige zwart-wit-, licht-schaduwtechniek probeerde zij de mensheid wakker te schudden: zo ziet het leven eruit van medemens. Thema's in haar werk waren lichamelijk lijden, scheiding, afscheid, dood, oproer, vreugde, moederliefde en oorlog. In een brief schreef ze: 'Liefde en het moeten loslaten van de liefste en het niet loslaten kunnen, altijd hetzelfde thema. Hoe komt het dat al jarenlang, vele jarenlang, altijd hetzelfde in mijn werk terugkomt: het voorvoelde offer!'

De waanzin

Toen in de zomer van 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak was Käthe Kollwitz 47 jaar.

Karl en zij hadden twee zonen: Hans en Peter. Na de moord op de Oostenrijkse troonopvolger in Sarajevo verklaarden Oostenrijk en Hongarije Servië de oorlog, vervolgens viel Duitsland België binnen en verklaarde Engeland daarop Duitsland de oorlog enzovoort. De aanvankelijke verbijstering onder de Duitse bevolking sloeg al snel om in een onstuitbare geestdrift: gevoed door propaganda overspoelde een golf van nationalisme het land. Eindelijk vonden burgerij en proletariaat

elkaar en sloegen de handen ineen, want het vaderland en de eigen cultuur waren immers in gevaar! Met een gezamenlijk doel en een vijand voor ogen trokken de mannen ten strijde.

Käthe Kollwitz schreef in haar dagboek over een 'tegennatuurlijke, opgeschroefde gemeedstoestand'. Over haar zonen schreef ze: 'Soms dwaze gedachte: ze zullen toch niet meedoen aan die waanzin?' En meteen als een koud stortbad: 'Ze moeten, ze moeten...' Ze was aan het lezen. 'Plotseling het gevoel: de jongen zal sterven...'

Hans, haar oudste zoon, werd opgeroepen voor het leger, maar de jongste, Peter, verbleef in Noorwegen. Zij vond het wel zo veilig, maar op 8 augustus 1914, ze zat aan tafel, hoorde ze voetstappen in de gang. Peter! 'Heerlijk weerzien', schreef ze, 'tot laat in de nacht.'

Twee dagen later zag Peter een vriend zingend de stad uit marcheren. 's Avonds vertelde hij zijn vader dat hij bij de stormtroepen wilde, dat hij wilde meedoen. Hij vroeg (vanwege zijn jonge leeftijd) om zijn toestemming. Karl probeerde alles om hem daarvan af te houden. Käthe noteerde: 'Ik voel dankbaarheid dat Karl alles probeert om hem te weerhouden, maar ik weet dat er niets meer aan te veranderen valt.'

Steeds wendde Peter zich naar zijn moeder. Ten slotte omarmden zij elkaar en gaven elkaar een kus en zij vroeg Karl om aan Peter zijn toestemming te geven. 'Dat uur. Dit offer, waarin hij mij meesleepte, waar wij Karl in meegesleept hebben...Het heeft geen zin; je vindt de juiste woorden niet omdat die (-) jongen met alle macht zijn zin doordrijven zal, tegen zijn eigen diepste gevoel in.' De volgende dag ging Karl schriftelijk akkoord en Peter meldde zich aan.

Twee dagen was hij aan het front. In de nacht van 22 op 23 oktober 1914 sneuvelde hij, 18 jaar oud, in België bij Diksmuide. Aan een vriend van Peter schreef zij: 'In ons leven is een barst gekomen die nooit meer zal helen... Dat hoeft ook niet.'

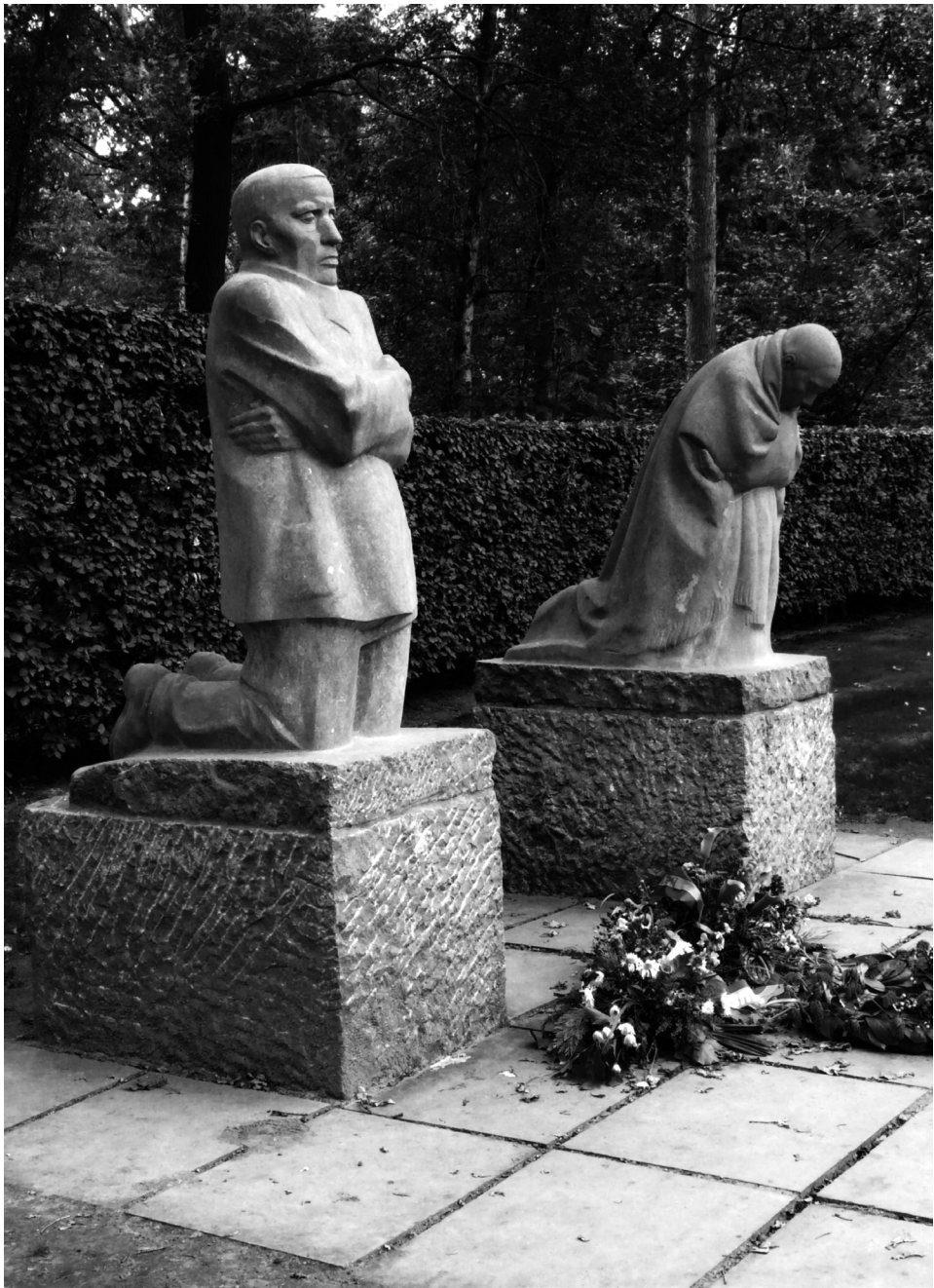
Michaëls zwijgende appèl

Op 1 december, vijf weken na het overlijden van haar zoon, kreeg Käthe in een slapeloze nacht een visioen: een monument, een beeldhouwwerk voor Peter kwam haar voor ogen, haar zoon liggend op een heuvel, de ogen geopend, kijkend naar de hemel, zijn vader aan het hoofdeinde en zij aan het voeteneinde... De droom keerde steeds weer terug. Zij betwijfelde of de lichamelijke en geestelijke inspanningen en de techniek van het beeldhouwen niet boven haar krachten zouden gaan. Wat haar over de streep trok om het te proberen was de herinnering aan een spreuk van haar grootvader: 'Talent schept verplichtingen'.

Ze ging aan het werk met behulp van haar talent, vele, vele jaren lang. 'Ik wil nog niet sterven', schreef ze, 'ook niet als Hans sterft of Karl. Zolang ik niet het in mij gezaaide zaadkorreltje tot het laatste takje heb ontwikkeld, wil ik niet sterven. Ik mag niet alleen mijn werk afmaken, ik moet het afmaken!' Verscheidene versies heeft zij bedacht, uitgeprobeerd en vertwijfeld verworpen. Tijdens haar werk voelde zij dikwijls de nabijheid van haar overleden zoon. 'Niet zichtbaar, maar geestelijk: zijn wezen...Nog één keer wil ik hem onder handen nemen.'

Echter door de jaren heen probeerde zij niet alleen 'het voorvoelde offer', het offer van haar zoon, maar meer nog de dood van alle jonge oorlogsslachtoffers in de gestalte van Peter weer te geven. Het monument moest meer een uitdrukking van leed, van verdriet om zoveel opgeofferde jonge mensen worden. In haar latere versies liet zij, na een lange werkonderbreking, de figuur van Peter weg. Ten slotte voltooidde zij in 1931 haar levenswerk. 'Zo lang duurde het moeizaam schipperen, het geremd worden, het steeds weer teruggeworpen worden...', schreef zij.

Op 30 juli 1932 werd het oorlogsmonument op de soldatenbegraafplaats Roggeveld-Esen in België geplaatst, bij het graf van haar zoon, een half jaar voordat de nationaal-socialisten aan de macht kwamen en Hitler rijkskanselier

'Die Eltern', Käthe Kollwitz (1932), sinds 1955 verplaatst van het Soldatenkerkhof Roggevelde naar het Soldatenkerkhof Vlasloo-Praedboch Diksmuide (B), foto: J. van Emmerik

werd. Alleen de Moeder en de Vader heeft zij meer dan levensgroot geknield afgebeeld: de Moeder gebogen, in zichzelf gekeerd; de Vader verstijfd, met de armen tegen de borst. 'Ja, ja', fluisterde Karl toen zij daar samen na de plaatsing voor het monument stonden, 'wat waren we toen samen één.'

Waar is God? Ik zou willen fluisteren: 'Daar! Tussen die twee wachters bij het graf van de zoon en de vele andere zonen. Daar, waar mensen lijden en te lijden hebben, daar stroomt zijn meelevende liefde de mens tegemoet en bedekt in weer en wind de vertwij-

felde en verkrampde mens met een mantel van troost en liefde.'

Waar is Michaël? Meestal wordt Michaël in de kunst afgebeeld met een weegschaal, zwaard of speer, ten strijde trekkend tegen de draak. Ik ervaar Michaëls zwijgende appèl tot ommekeer dwars door de stenen gestalten heen. Op de plaats waar de draak vol haat de aardewereld met dood en verderf doorwoeld heeft, voel ik zijn ernst 'voor Christus' mildheid' in de aanblik van de ouders bij het graf van hun verloren zonen.

Boeken

Grond onder de voeten

**Grenservaringen, Christuservaringen
(2012)**

**Hedendaagse religieuze ervaring (2013)
Siegwart Knijpenga**

**Uitg. De Christengemeenschap Den Haag,
146 en 77 p., € 16,50 en € 10,-**

door Nelle Amons (gemeente Driebergen)

Vlak voor Pinksteren zei de caissière van het reformhuis tegen mij: 'Ik heb nu wel vrij met Pinksteren, maar wat is dat eigenlijk?' Toen ik antwoordde dat ze dat in de Bijbel in het boek Handelingen zou kunnen nalezen, was ze

verbaasd en zei: 'Ik vraag me af of er wel een bijbel is bij mij thuis?' Anderen kunnen je echter soms ervaringen vertellen, waarvan je oren klapperen. Ze beschrijven ontmoetingen met engelen, met lichtwezens, met elementenwezens en soms met Christus, alsof het 'gewoon' is.

Je kunt dus constateren dat het christendom voor velen een soort vage overlevering geworden is zonder veel betekenis, maar er is – volkomen in tegenspraak daarmee – een groeiend aantal mensen dat buitenzintuiglijke ervaringen heeft die heel veel indruk maken en die vaak diep ingrijpen in hun leven. In zijn hoedanigheid als geestelijke in de Christengemeenschap hoorde Siegwart Knijpenga

GRENSERVARINGEN CHRISTUSERVARINGEN

Siegwart Knijpenga

HEDENDAAGSE RELIGIEUZE ERVARING

Siegwart Knijpenga

regelmatig over dergelijke ervaringen, door hem 'grenservaringen' genoemd en hij zocht een weg om hiermee iets te doen.

In 2011 verschijnt van zijn hand een eerste boekje met eigen grenservaringen *Op je wenken bediend*. Het boekje werd aanleiding voor vele gesprekken en hij merkte dat niet alleen velen zulke grenservaringen hadden, ervaringen van 'over de grens', maar dat sommigen ook ontmoetingen beleefden, die benoemd konden worden als ontmoetingen met geestelijke wezens en met Christus. Hij wilde graag nader onderzoek doen en kreeg gelegenheid zijn vragen te stellen in *In beweging* en de gemeenten van de Christengemeenschap te bezoeken om erover te spreken. Ongeveer honderd mensen wilden hem hun ervaringen vertellen; met ieder van hen werd persoonlijk contact opgenomen. Daardoor ontstond er vertrouwen in de

echtheid van de ervaringen; bovendien ondersteunden zij elkaar wat dit betreft. Ook is het oordeel van een psycholoog gevraagd, omdat het van belang was, dat het om authentieke innerlijke ervaringen ging en niet om fantasie of illusie.

Knijpenga stelde uit een selectie van het aan hem toevertrouwde materiaal het boekje *Grenservaringen, Christuservingen* samen, waarna een jaar later in 2013 *Hedendaagse religieuze ervaring* volgde. In het eerste boekje maakt hij onderscheid tussen algemene en meer speciale indrukken, waarvan de ervaring van Christus de meest bijzondere is; beide ordent hij in negen groepen. Het tweede boekje bevat de ervaringen van leden en vrienden van de Christengemeenschap op religieus gebied, gerangschikt in zeven hoofdstukjes, die titels dragen als: 'Ervaringen in de natuur', 'Wie was dat toch?', 'Crisis' en 'Gebed en cultus'.

Rondom de ervaringen doet de auteur in beide boekjes voorzichtige pogingen tot duiding, maar hij laat de ervaringen groten-deels voor zich spreken. Bij het lezen beseft ik nauwelijks verwonderd te zijn over wat ik las; ook mij vertellen anderen soms wonderlijke ervaringen. Wat ik wel merkte: beide boekjes kunnen helpen vreemde ervaringen van anderen en van mijzelf serieus te nemen en niet weg te lachen of als 'gek' te bestempelen. Ze kunnen een ondersteuning vormen en meer grond onder de voeten geven voor een weten dat langzamerhand innerlijk kan groeien. Er is een wereld die we met de gewone zintuigen niet kunnen waarnemen, die af en toe tot ons spreekt of aan ons verschijnt. In die wereld kan ik de geestelijke wezens en de Christus ontmoeten, als ik mij daarvoor open.

Een persoonlijke zoektocht

Islam en christendom – in wezen diep verbonden?

**Luc Vandecasteele, Uitg. Via Libra, 2011
270 p. € 19,90**

door Rob Steinbuch (gemeente Driebergen)

De verhouding tussen islam en christendom houdt de mensheid al eeuwenlang bezig en neemt alleen maar in betekenis toe. Voor velen een reden om zich ermee bezig te houden. Luc Vandecasteele (1954), arts in Gent en van 1988 tot 2010 bestuurslid van de Belgische Antroposofische Vereniging schreef een boek over de islam als wereldgodsdienst, beschouwd vanuit zijn christelijke levensovertuiging. Christine Gruwez schreef het voorwoord, waarin zij haar waardering uitspreekt voor de onbevagenheid die uit het boek spreekt. Zij verwijst naar de film 'Des Hommes et des Dieux', waarin de relatie christendom-islam op wel heel dramatische wijze centraal staat.

In het boek worden beide religies met elkaar

vergeleken aan de hand van twaalf thema's, uitgaande van koran- en bijbelteksten, met commentaar. De scheppingsverhalen zijn vrijwel identiek; het gaat in beide gevallen om het ontzag als bron van godservaring en om de opdracht tot rentmeesterschap.

Bij het godsbegrip ligt de situatie al wat ingewikkelder. Wordt met Allah dezelfde bedoeld als JHWH of gaat het om de Vadergestalte van de Triniteit? Mohammed en de Koran worden in één hoofdstuk besproken. Beiden komen daarin aan bod, Mohammed als profeet en als mens, en de Koran als openbaringsdocument "met meerdere lagen en in een verscheidenheid van stijlen".

Met de behandeling van het Godsbegrip en de betekenis van Jezus Messias in de Koran komt de 'hamvraag' in de relatie tussen christendom en islam op tafel. Isa, de Jezus van de Koran, wordt ook door de auteur slechts geïnterpreteerd als één van de profeten, zij het een waarover veel te vertellen valt. De maagdelijke geboorte van Jezus wijst de schrijver zelf af, terwijl er in de Koran juist

de nadruk op wordt gelegd. Er wordt uitvoerig ingegaan op de koranteksten over de dood en opstanding van Jezus, zonder dat dit tot conclusies leidt.

De laatste hoofdstukken gaan met name over normen en waarden, het levensperspectief, de verhouding tot anders gelovigen en de opdracht van islam en christendom voor de toekomst. Bij dat laatste wordt terecht gewezen op het feit dat het niet gaat om een dialoog tussen godsdiensten maar tussen mensen.

De specifiek antroposofische inbreng bestaat uit een beknopte samenvatting in een afzonderlijk hoofdstuk van uitspraken van Rudolf Steiner over arabisme en islam, onder ver-

wijzing naar de 24 boeken (uit de Gesamt Ausgabe)) waarin deze uitspraken zijn opgenomen. Het boek is zeer helder en goed leesbaar geschreven. Het is niet bedoeld als een bijdrage tot de islamologie, maar wil een gids zijn voor diegenen die zelf de eigen zoektocht willen gaan naar het antwoord op de vraag, in hoeverre islam en christendom in wezen diep verbonden zijn. Als zodanig kan het boek zonder meer worden aanbevolen. Tot slot een praktische tip: behalve een bijbel (OT en NT) moet men er ook een Nederlandse koranvertaling bij hebben, wil men ten volle van de inhoud profiteren.